

Илија СмиљанићНародна библиотека Ужице
bibliosmi@biblioteka-uzice.rs

027.8(497.11)"2004/2024"

Мирјана Радовановић ПејовићОШ „Душан Јерковић” Ужице
mirja.pejovic@gmail.com**Ана Дуковић**ОШ „Алекса Дејовић” Севојно
ana.dukovic@ossevojno.edu.rs

БИБЛИОТЕКЕ У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА УЖИЦА: УПОРЕДНИ ПРИКАЗ 2004. И 2024.

Сажетак: Рад истражује стање основношколских библиотека у Ужицу поредећи податке из 2004. и 2024. године, са фокусом на промене у улози библиотека у образовном процесу, простору, књижном фонду, каталозима, рачунарској опреми и стручном кадру. Анализом прикупљених података утврђено је да су школске библиотеке током протеклих двадесет година прошле значајне трансформације. Док је 2004. године доминантан део библиотечког фонда чинио штампани материјал, уз ограничену технолошку подршку, стање 2024. карактерише интеграција дигиталних извора, побољшана инфраструктурна опремљеност, захтевнија улога библиотекара и већа интеракција са наставницима и ученицима. Ипак, изазови у виду недостатка средстава и простора, обуке особља и даље постоје, што указује на потребу континуираних улагања и развоја школских библиотека као кључних места за подршку образовању и развоју дигиталних компетенција ученика.

Кључне речи: школска библиотека, школски библиотекар, Ужице, образовање, књижни фонд, развој библиотека.

Улога школског библиотекара

Школске библиотеке у Србији представљају важан део образовног система. Као центри надоградње знања, културе и информисања, значајна су подршка наставном процесу. Библиотеч-

ки фонд могу користити ученици, наставници и остали запослени у циљу унапређивања васпитно-образовног процеса, учења, стручног усавршавања, јавне и културне делатности. Разноврсним изворима обogaђују васпитно-образовна подручја и чине их ефикаснијим. Осим што омогућавају позајмицу књига, пружају ученицима прилику да у пријатном амбијенту уче, истражују и развијају читалачке навике. Поред штампаних књига, све више библиотека путем интернета омогућава приступ поузданим дигиталним изворима информисања и електронским публикацијама. Библиотекар је кључна особа која помаже ученицима да пронађу одговарајуће изворе, развију информатичку и медијску писменост и науче како да одговорно користе информације. У многим школама библиотекари организују радионице, литерарне вечери, квизове, изложбе и друге активности које промовишу читање и знање. Иако се многе школске библиотеке суочавају са проблемима као што су застарео фонд, недостатак простора и недовољна средства за унапређење пословања, њихов допринос интелектуалном развоју ученика и даље је незамењив.

Библиотечко-информациони рад, као и сви послови у овој области, уређени су прописима који се односе на библиотечко-информациону делатност, док су остале активности и обавезе школских библиотекара дефинисане прописима из области образовања и васпитања.

Савремена концепција претпоставља да је школска библиотека библиотечко-информациони центар школе. Да би се стекао увид у којој мери су се у наведеном правцу развијале библиотеке у ужичким основним школама, извршена је анализа положаја и стања на територији Града Ужица, поређењем доступних података за 2004. и 2024. годину. Подаци изнети у раду преузети су из Упитника Министарства просвете и спорта Школска управа у Ужицу (2004) и из базе података МБС (Мреже библиотека Србије) и извештаја о надзору Матичне службе НБУ (2024). Такође, пренета су искуства аутора стечена дугогодишњим радом у школској библиотеци и непосредним увидом библиотекара Матичне службе.

Мрежа библиотека Златиборског округа и Града Ужица

Златиборски округ обухвата простор од 6142 квадратна километра, што га чини највећим округом у Србији. Према подацима Републичког завода за статистику из 2022. године, има 264.251 становника, или око 4% укупног становништва Републике Србије. На основу Закона о дигиталној-информационој делатности и Решења о одређивању библиотека које обављају матичне функције у дигиталној-информационој делатности за функције матичности надлежна је Народна библиотека Ужице. Мрежу библиотека Златиборског округа чини 86 регистрованих библиотека са пет стационарних огранака и једним Инфобусом. Од тога је десет јавних библиотека са шест огранака¹, седам специјалних, 53 библиотеке у основним и 20 у средњим школама.

Град Ужице има шест средњих и 11 основних школа. У Регистру библиотека Златиборског округа налазе се све осим Музичке школе „Војислав Лале Стефановић“². Школа за образовање ученика са сметњама у развоју „Миодраг В. Матић“ Ужице, због специфичности, није обухваћена анализом.

У седишту града налази се пет основних школа. Најстарија је Прва основна школа „Краља Петра II Карађорђевића“, која постоји од 1884. године. Друга по реду је ОШ „Душан Јерковић“, основана 1955. године. Касније су почеле са радом ОШ „Нада Матић“ (1963), ОШ „Стари град“ (1967) и ОШ „Слободан Секулић“ (1976), док је ОШ „Алекса Дејовић“ у Севојну основана 1889. године. Поред тога, постоје и три сеоске основне школе, „Миодраг Миловановић Луне“ у Карану, „Богосав Јанковић“ у Кремнима и „Ђура Јакшић“ у Равнима.

Упоредна анализа положаја и стања библиотека у девет наведених основних школа, у распону од две деценије, обухвата: стручни кадар, каталоге, рачунарску опрему, простор и кратак осврт на библиотечке колекције.

¹ Град Ужице и општине Ариље, Бајина Башта, Косјерић, Нова Варош, Пожега, Прибој, Пријеполје, Сјеница и Чајетина.

² Процес регистрације започет је 2014. године, али школа до данас нема одговарајући простор, фонд и кадар.

Стање и ресурси библиотека у ужичким основним школама 2004.

Библиотеке у основним школама Ужица организоване су као централне школске библиотеке, чији фондови треба да задовоље различите потребе и интересе ученика и наставника. У неким библиотекама део фонда, који чини ускостручна литература везана за одређене наставне области и предмете, смештен је у предметним кабинетима.

Подаци о ресурсима школских библиотека, у односу на број ученика и одељења школе,³ сведочи да су школске библиотеке на територији Града Ужица 2004. радиле у различитим условима, али са сличним проблемима (Табела 1).

Простор 2004.

„Школска библиотека, према условима предвиђеним овим Правилником⁴, састоји се од две просторије – књижнице и читаонице, а величина простора зависи од развијености школе. Потребна квадратура одређује се према броју ученика, тако што се на једног ученика одређује 0,1 m² простора за библиотеку.”⁵ Укупан потребан простор за библиотеке у основним школама града Ужица, према броју ученика, био је 656,81 m² док доступни подаци говоре да су 2004. године имале 444 m², односно 67,6%.

На основу Табеле 1 може се закључити да градске школе имају велики број ученика, а недовољно библиотечког простора, док је код сеоских школа ситуација обрнута. Углавном су градске школе поседовале по два повезана простора – библиотеку и читаоницу (иако мале површине), што је било предвиђе-

³ Табела 1 – из Упитника Министарства просвете и спорта Школске управе у Ужицу о стању основних школа на почетку школске 2004/2005. године са допунама из МБС базе.

⁴ *Правилник о нормативима школској простора, опреме и наставних средстава за основну школу* („Просветни гласник”, бр. 4/90).

⁵ Марина Митрић, *Услови рада у школским библиотекама у републици Србији* <https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/09/ProstorSkolskeBibl.pdf> (преузето 5. 9. 2025).

Смиљанић, И. и др. „Библиотеке у основним школама на територији града Ужица: упоредни приказ 2004. и 2024.“, 101–121.

Табела 1

Р. бр.	Назив основне школе	Бр. уч.	Бр. одељења	Простор у м ²	Књижни фонд	Слободан приступ	Читаоница у м ²	Број читаоничких места	Кагалог
1.	Прва основна школа	1079	41	21	14910	Делимично	24	12	нема
2.	„Душан Јерковић”	1357	48	25	16585	Делимично	нема	0	нема
3.	„Нада Матић “	1171	48	24	9774	нема	15	16	нема
4.	„Стари град”	1070	41	64	12118	Делимично	8	6	нема
5.	„Слободан Секулић”	867	32	21	10811	нема	23	20	нема
6.	„Алекса Дејовић”	574	25	23	7299	нема	42	20	нема
7.	„Б. Јанковић” Кремна	109	8	54	4380	Делимично	нема	0	нема
8.	„Ђ. Јакшић” Равни	133	8	30	3664	Делимично	нема	0	нема
9.	„М. Миловановић Дуне” Каран	208	8	70	9000	Делимично	нема	0	нема
	Укупно	6568	259	332	88541		112	74	

но тадашњим *Правилником*⁶. Укупан број читаоничких места био је 74. Сеоске школе и једна градска нису имале читаоницу.

Фондови 2004.

Према *Правилнику о нормативима школској опреми, опреме и наставних средстава за основну школу*⁷ (важећем 2004), потпуна осморазредна основна школа од 8 до 24 одељења, требало је да има почетни број књига од 2000 до 4000 примерака, односно да укупан број књига по ученику буде најмање десет. Школске библиотеке на територији Ужица испуњавале су овај услов, али треба имати у виду да је то био један од параметара који одређује проценат радног времена библиотекара, па су у многим школским библиотекама књижни фондови били оптерећени застарелом, оштећеном и неактуелном грађом. У питању су школска лектира избачена из наставног програма, превазиђена литература из различитих области која више од две деценије није коришћена и физички дотрајале публикације које нису отписане у ревизији. На основу непосредног увида у структуру библиотечких колекција и броју књига отписаних у каснијим ревизијама, може се закључити да је слична ситуација била и у ужичким основним школама. До 2004. године у школским библиотекама основних школа у Ужицу није вршена ревизија фонда иако је, према тадашњем *Закону о библиотечкој делатности*⁸ и *Упутству о ревизији и отпису библиотечке грађе*⁹, предвиђено да се обавља најмање једном у десет година, односно три године за библиотеке до 5000 књига. Школе су спорадично радиле годишњи отпис који углавном није евидентиран у књизи инвентара. Поред законске обавезе, ревизијом се утврђује реално стање фонда, добија очувана и актуелна грађа.

⁶ *Правилник о нормативима школској опреми, опреме и наставних средстава за основну школу* („Службени гласник СРС – Просветни гласник”, бр. 4/90).

⁷ *Правилник о нормативима школској опреми, опреме и наставних средстава за основну школу* („Просветни гласник”, бр. 4/1990).

⁸ Закон о библиотечкој делатности („Службени гласник РС”, бр. 34/94).

⁹ Упутство о ревизији и отпису библиотечке грађе („Службени гласник РС”, бр. 25/95).

Школске библиотеке, у односу на друге врсте библиотека, имају специфичну структуру књижног фонда јер им је циљ унапређивање образовања, оспособљавање ученика за самостално стицање знања из различитих извора знања у складу са плановима и програмима школе. Књижне фондове основношколских библиотека Ужица чини литература за наставу матерњег језика, литература за остале предмете и литература за наставно особље. Неке библиотеке имају посебне књиге инвентара за ученички и наставнички фонд

Према МБС бази, у 2004. години у већини школа смештај грађе је по УДК систему, као најпогоднији начин сређивања и смештаја, али и према интерном распореду. Издвојени су лектира, дечија књижевност према узрасту, сликовнице, омладинска књижевност, поезија за децу као и референсна збирка.

Каталози 2004.

Подаци говоре да 2004. године ниједна основна школа на територији Ужица није имала лисни каталог у библиотеци. Преко каталога и ученици и наставници у потпуности стичу увид у ресурсе којима располаже библиотека. Ма колико школски библиотекар познавао књижни фонд библиотеке, не може увек дати конкретан одговор о одређеној књижној грађи. Улога каталога у школској библиотеци нарочито је значајна у извршењу задатака наставе и стога се може рећи да се основношколске библиотеке на територији Ужица нису могле назвати уређеним библиотекама.

Корисници школских библиотека у Ужицу 2004. године у великој мери нису имали слободан приступ књизи, иако он обезбеђује развијање самосталности у избору и коришћењу литературе. У том периоду, три основне школе имале су слободан приступ библиотечком фонду, док је у осталим био комбинован (део књига у слободном, а део у затвореном приступу).

Рачунарска опрема

Ниједна од наведених библиотека није поседовала рачунар 2004. године.

Кадар 2004.

Као што је већ речено, школске библиотеке су део два система, школског и библиотечног, па се самим тим њихов рад уређује двојачко – прописима из области образовања са једне, и прописима из области библиотекарства са друге стране. Отуда вероватно и произилази својеврсна занемареност и запуштеност школских библиотека, јер су већином посао библиотекара радили запослени без знања непоходних за обављање стручних послова у библиотеци. До 2005. године запослени на наведеним позицијама нису имали законску обавезу полагања стручног испита из библиотечке делатности у Народној библиотеци Србије, уколико су пре тога положили стручни испит у образовању. Према *Правилнику о врсти и стручне спреме наставника и стручних сарадника*, у основној школи (Службени гласник РС, Просветни гласник, бр. 6/1996) радни однос на месту библиотекара могу засновати: дипломирани библиотекар, професор, односно дипломирани филолог језика и књижевности, професор, односно дипломирани филолог опште књижевности и теорије књижевности и професор разредне наставе.

У ужичким основним школама, од 19 радно ангажованих у школској библиотеци, десет (52,63%) су били наставници са вишом школом, углавном српског (26,31%) и руског језика (21%) или разредне наставе (10,52%), а девет професори са високом стручном спремом (47,37%). Укупно радно време предвиђено за рад у библиотеци износило је 11,3 по ЕПРВ (еквивалент пуном радном времену). Уколико се обрати пажња на године стажа запослених, може се извести закључак да је осам (42,10%) запослених у основношколским библиотекама, имало између 24 и 36 година радног стажа. Ниједан библиотекар није имао положен стручни испит у библиотечној делатности ни лиценцу за школског библиотекара.

Табела 2

Р. бр.	Основна школа	Број запослених библиотекара	Степен стручне спреме	Стручна спрема	Године стажа
1.	Прва основна школа	2	VI VI	Наст. руског језика Наст. разредне наставе	35 7
2.	„Стари град“	1,5	VII VII VII	Проф. разредне наставе Проф. руског језика Проф. италијанског језика	9 10 1
3.	„Душан Јерковић“	1,66	VII VI	Дипл.филолог опште књиж. Наст. руског језика	10 33
4.	„Нада Матић“	1,3	VI VII	Наст. руског језика Проф. српског језика	36 10
5.	„Слободан Секулић“	1,3	VII VII	Проф. разредне наставе Проф. српског језика	6 30
6.	„Алекса Дејовић“	1,5	VI VI VI	Наст. српског језика Наст. српског језика Наст. српског језика	29 28 19
7.	„М. Миловановић Луне“	1	VI	Наст. руског језика	9
8.	„Ђура Јакшић“	0,87	VI	Наст. српског језика	34
9.	„Б. Јанковић“ Кремна	0,17	VII VI VII	Проф. српског језика Наст. српског језика Проф. српског језика	24 15 4

Стање и ресурси библиотека у ужичким основним школама 2024.

Важећи Закон о библиотечко-информационој делатности¹⁰ из 2011. године садржи неке значајне промене и новине. Једна од њих крије се и у самом називу, уместо библиотечка, сада се делатност зове библиотечко-информациона. У члану 5. новог Закона каже се: „Библиотеке су у средишту развоја информационог друштва јер су суштински значајне за информисаност грађана,

¹⁰ Закон о библиотечко-информационој делатности („Службени гласник РС“, бр. 52 од 15. јула 2011, 78 од 3. августа 2021).

за њихово усавршавање и индивидуални развој, неопходне су за развој образовања, науке и културе, покретач су свеукупног развоја слободног демократског грађанског друштва.” То се односи на све типове библиотека, па и школске. Из овог произилази да је школска библиотека дужна да корисницима обезбеди, не само књиге и другу штампану грађу, већ и све доступне изворе, укључујући и електронске публикације, односно базе података које се налазе на Интернету.

Школске библиотеке у Ужицу 2024. функционишу у бољим условима у односу на 2004. годину, са и даље присутним бројним изазовима. Укупан број ученика је мањи за 1320 (20%), што је нарочито изражено у сеоским школама, где је скоро преполовљен. Смањење броја ученика има за последицу спајање одељења и технолошке вишкове или наставно особље са недовољним бројем радних сати. Ради допуне фонда и остваривања пуног радног времена решење се проналази ангажовањем у библиотеци. Томе у прилог најбоље говори податак о три сеоске школске библиотеке које имају 11 запослених са еквивалентом пуном радном времену од 1,5.

Простор

Према доступним подацима, све школе имају уређене библиотеке, али је број читаоница и даље ограничен, и поред тога што се важећом законском регулативом¹¹ предвиђа да школска библиотека има најмање три одвојена простора: за смештај фонда, за стручни рад библиотекара и читаоницу (у склопу читаонице простор за онлајн информације). У градским школама Ужица углавном постоји библиотечки простор, често без издвојене читаонице, док се у појединим сеоским школама јавља изненађујуће боља просторна опремљеност. Тако, на пример, школа у Кремнима располаже са чак 120 m² простора, а школа у Карану са 79 m². Број читаоничких места порастао је у односу на 2004. годину и сада их има у скоро свим школама¹², али су капацитети и даље

¹¹ Правилник о ближим условима за оснивање, почетак рада и обављање делатности основне школе („Службени гласник РС” – „Просветни гласник”, бр. 5/2019, 16/2020).

¹² Прва основна школа „Краља Петра II Карађорђевића” више година уназад нема читаоницу.

Смиљанић, И. и др. „Библиотеке у основним школама на територији града Ужица: упоредни приказ 2004. и 2024.“, 101–121.

Табела 3

Р.бр.	Назив основне школе	Бр. уч.	Бр. одељена	Простор у м ²	Књижни фонд	Слободан приступ	Читаоница у м ²	Број читаоничких места	Каталог
1.	Прва основна школа	1076	39	21	10654	комбинован	нема	0	нема
2.	„Душан Јерковић“	1077	43	40	12183	комбинован	40	8	електронски
3.	„Нада Матић“	765	38	108	13634*	комбинован	54	20	електронски
4.	„Стари град“	862	34	64	11579	комбинован	20	15	електронски
5.	„Слободан Секулић“	602	26	80	6859	комбинован	56	16	електронски
6.	„Алекса Дејовић“**	592	30	50	10.411	комбинован	нема	11	електронски
7.	„Б. Јанковић“ Кремна**	79	16	120	17878*	комбинован	54	14	нема
8.	„Б. Јакшић“ Равни**	67	12	58	7895	комбинован	нема	13	нема
9.	„М. Миловановић Дуге“ Каран**	128	19	79	5081	комбинован	нема	32	нема
	Укупно	5248	257	620	96174		224	129	

* Није извршена ревизија

** Са издвојеним одељњима

ограничени и не усклађују се увек са бројем ученика. И поред тога што је у 2024. укупан простор предвиђен за читаоницу дупло већи, неке школе га уопште немају. У зависности од броја ученика, односно одељења, мења се намена простора, па се често дешава да се библиотека смести у неку мању споредну просторију (као што је случај у Првој основној школи „Краља Петра II Карађорђевића”). Супротно градским, у сеоским школама због смањења броја ученика празне учионице се користе као читаонице. Према *Нормативима школској просјора, ойреме и насјавних средсјава*, који су саставни део *Правилника*¹³ потребно је да се уз простор за смештај библиотечке грађе, или у посебном простору, планира простор читаонице (за индивидуално и групно учење и истраживање), и то најмање за 5% ученика школе, односно 54–60 m² за школе оптималних величина. Према томе, у складу са бројем ученика у односу на потребна најмање 262 и реално постојећа 129 читаоничка места, закључује се да недостаје више од 50% прописаних.

Неке школе су, упркос мањем броју ученика, повећале свој укупни простор и капацитете библиотека, као што је случај са ОШ „Алекса Дејовић” и ОШ „Ђура Јакшић”, док је у осталим простор смањен или остао исти, упркос паду броја ученика. Библиотеке сада располажу са укупно 620 m², што је значајно повећање у односу на 2004. годину, али је према сада важећим нормативима¹⁴ предвиђен минималан простор за основношколске библиотеке на територији Ужица 869,7 m². Ако се томе дода да је *Правилником*¹⁵ предвиђено да у већим централним школама, са 16 и више одељења, саставни део библиотеке буде и мултимедијални простор¹⁶ (50–64 m²), може се стећи права слика о простору основношколских библиотека у Ужицу.

¹³ *Правилник о изменама и дојунама Правилника о ближим условима за оснивање, иочейак рада и обављање делайности основне школе („Просветни гласник” 16/2020).*

¹⁴ Исто.

¹⁵ *Правилник о ближим условима за оснивање, иочейак рада и обављање делайности основне школе („Просветни гласник” бр. 16/2020).*

¹⁶ Ниједна основна школа у Ужицу нема мултимедијални простор у склопу библиотеке.

Фонд

Као што се из Табеле 2 може видети, у протеклих 20 година број библиотечко-информационих јединица увећан је за 7633, што је 381,65 по години, односно 42,44 годишње по библиотеци. Књижни фонд је у неким школама обновљен и проширен, док је у другим приметно опао и застарео. Примера ради, ОШ „Нада Матић” и школа у Кремњима имају знатно већи фонд у односу на 2004. годину, док су „Прва основна школа” и ОШ „Слободан Секулић” забележиле пад у броју књига.

У пет основних школа извршена је ревизија фонда према *Правилнику о инвентарисању, обради, ревизији и ошћинској библиотечко-информационе грађе и извора*¹⁷, као и вођењу евиденције о библиотечко-информационој грађи и изворима што донекле може објаснити незнатно повећање укупног броја књига. Међутим, иако је ревизија у неким школама рађена и више пута у протеклом периоду (ОШ „Слободан Секулић”), стање и даље није реално, фондови нису у потпуности актуелни ни очувани. И поред предложених мера од стране Матичне службе НБУ, неке библиотеке из различитих разлога не врше ревизију и отпис књига. Проблем је углавном честа промена кадра, па и директора, јер се догађа да се ревизија започне, али не доврши до краја.

Све школске библиотеке у 2024. години користе комбиновани приступ књижном фонду, што значи да је део фонда доступан за слободан приступ, док се други део издаје уз помоћ библиотекара. Ово представља напредак у односу на 2004. годину, када већина ученика није имала директан приступ полици. Ипак, и даље је присутан проблем застареле литературе, што указује на недовољну набавку. Књиге се, као и раније, набављају претежно куповином и поклонима, али у недостатку стабилног финансирања, фондови нису довољно савремени нити прилагођени новим наставним програмима. Важећим националним стандардима¹⁸ предвиђено је да у основним школама већи део фонда (нај-

¹⁷ *Правилник о инвентарисању, обради, ревизији и ошћинској библиотечко-информационе грађе и извора* („Службени гласник РС”, број 47/2013).

¹⁸ *Правилник о националним стандардима за одавање библиотечко-информационе делатности* („Службени гласник РС”, број 39/13).

мање 60%) чини лектира, односно литература за наставу српског језика и књижевности, али и стручна литература, белетристика, референсна збирка. Исти стандарди прописују да најмањи фонд довољан за рад школске библиотеке износи 3.000 библиотечких јединица (различитих врста библиотечко-информационе грађе и извора), и да се набавља 0,5–1 нова књига по ученику, наставнику и стручном сараднику (књиге могу бити у штампаном или електронском облику). Библиотеке поседују предвиђену структуру и фонд довољан за рад али је набавка нових јединица грађе углавном испод предвиђеног минимума. И поред тога што је Министарство просвете од 2016/17. до 2023/24. опредељивало одређена средства за набавку у библиотекама основних школа, према МБС бази у 2023/2024. школској години две основне школе (ОШ „Нада Матић” и ОШ „Богосав Јанковић” су приновиле фонд незнатно изнад предвиђеног минимума, а у 2022/23. једино сеоска школа „Ђура Јакшић” у Равнима. Градске школе у својим библиотекама углавном поседују и некњижну грађу (електронске колекције) али их већина не заводи у књизи инвентара.

Стање, структура и набавка библиотечко-информационе грађе захтевају посебну, детаљнију анализу, али је индикативан пример директора једне градске основне школе у Ужицу, који је на примедбу да би требало повећати набавку грађе за библиотеку, у складу са стандардима, одговорио да се књиге набављају, мислећи на књиге које школа поклања ученицима за одличан успех.

Рачунари и аутоматизација пословања

Правилник о националним стандардима за основношколске библиотеке, између осталог, предвиђа и: рад на аутоматизацији укупног библиотечког пословања; обуку ученика, наставника и стручних сарадника за коришћење каталога библиотечко-информационе грађе и извора доступних у школској библиотеци и претраживање база података о изворима знања доступним у другим библиотекама у Републици Србији преко електронске мреже.”

У 2024. години пет школа поседује електронски каталог, односно програм за аутоматизацију пословања библиотеке. Сеоске школе и једна градска још увек немају.

У свакој библиотеци доступни су интернет и *Wi-fi*. Осим школе у Карану (процес набавке у току) све остале школе имају најмање један рачунар опредељен за библиотекара. У четири библиотеке корисницима су обезбеђени рачунари за претрагу и коришћење онлајн извора.

Кадар 2024.

Табела 4

Р. бр.	Основна школа	Број запослених библиотекара	Степен стручне спреме	Стручна спрема	Године стажа
1.	Прва основна школа	1,5	VII VI	Проф. српског језика Наст. разредне наставе	12 (3)** 27 (8)
2.	„Стари град”	1	VII	Проф. разредне наставе	30 (26)
3.	„Душан Јерковић”	1	VII	Проф. опште књижевности (библиотекар)	29 (24)
4.	„Нада Матић”	1	VII VII	Проф. разредне наставе Мастер учитељ	36 (8) 4 (3)
5.	„Слободан Секулић”	1	VII	Проф. разредне наставе	35 (3)
6.	„Алекса Дејовић”	1	VII	Проф. опште књижевности (библиотекар)	18 (16)
7.	„М. Миловановић Луне”	0,5	VII	Проф. разредне наставе	27 (8)
8.	„Ђура Јакшић”	0,5	VII VII VII VII VII	Проф. разредне наставе Проф. српског језика Проф. разредне наставе Проф. енглеског језика Проф. разредне наставе Проф. српског језика	11 (8) 22 (18) 33 (4) 4 (4) 10 (10) 34 (25)
9.	„Б. Јанковић” Кремна	0,5	VII VII VII VII	Проф. српског језика Проф. опште књижевности Проф. српског језика Проф. српског језика Проф. енглеског језика	34 (25) 12 (3) 9 (6) 9 (4) 8 (1)

**Укупан стаж и стаж у библиотеци

У претходних двадесет година мењали су се законски прописи који регулишу стручно оспособљавање и стручно усавршавање школских библиотекара, а у складу са тим мењали су се и кадровски ресурси у школским библиотекама. Број школских библиотекара са положеним стручним испитом на нивоу Србије није се много променио, али се променила врста испита који они полажу, као и начин стручног оспособљавања за рад у школској библиотеци. Тренутно важећи законски прописи захтевају високо образовање као услов за стручног сарадника – библиотекара у школи, и у средњим и у основним школама, с тим што су стално запослени кадрови од раније затечени у библиотеци – заштићени (у овом тренутку, то су углавном особе већ дуги низ година распоређене на пословима школског библиотекара са пуним радним временом, а које ускоро одлазе у пензију).

Правилник о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност основног образовања и васпитања (Службени гласник РС, др. 36/15 и 72/15) одређује број стручних сарадника – библиотекара у основној школи у зависности од броја одељења. Школа до 24 одељења има 0,5 извршилаца на пословима библиотекара. Школа од 25 до 64 одељења има једног извршиоца на пословима библиотекара, а школа од 65 и више одељења има два извршиоца на пословима библиотекара. Правилник је био у примени од школске 2015/2016. године до објављивања Правилника о изменама и допунама Правилника о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност основног образовања и васпитања (Службени гласник РС, др. 45/2018) у коме је измењен број извршилаца на пословима библиотекара. Измена се односи на школе од 25 до 43 одељења где је предвиђен један извршилац, од 44 до 64 одељења један и по, преко 64 одељења два извршиоца. Ови критеријуми нису промењени ни каснијим изменама Правилника¹⁹.

У последњих двадесет година дошло је до значајних промена у кадровском саставу основношколских библиотека на територији Ужица. И даље су присутни запослени који у библиотеци

¹⁹ Правилник о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност основног образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр.72/2023).

остварују допуну часова како би остварили пуну норму, број библиотекара је остао исти иако је укупно радно време смањено на осам по ЕПРВ, али се примећују и нека побољшања у стручном кадру.

До смањења радног времена предвиђеног за библиотеку дошло је због претходно наведених промена законске регулативе, од када је једини фактор за ангажовање и радно време библиотекара број одељења. Према подацима из 2024. године побољшана је стручна спрема запослених. Сада су библиотекари углавном професори са VII степеном стручне спреме, најчешће из области српског језика, опште књижевности и разредне наставе. Године стажа радника у школским библиотекама и даље су значајне, али се у односу на 2004. примећује и освежавање кадра – смањен је број оних са више од 25 година радног искуства, што може указивати на одлазак у пензију и замену новим кадровима. Треба приметити да шест запослених има десет или више година стажа у библиотеци, и да пет школа има библиотекара са пуним радним временом.

Од 19 ангажованих у библиотекама основних школа у Ужицу, само је један наставник разредне наставе док је 18 професора (94,73%). Од тога два библиотекара са положеним стручним испитом у библиотечко-информационој делатности и звањем виши дипломирани библиотекар.

Ретке су школе у Србији које расписивањем конкурса попуњавају радно место у библиотеци, а чак и кад се распишу дешава се да предност има кадар стручан у образовању у односу на библиотекаре са положеним стручним испитом у библиотечко-информационој делатности или оне са лиценцом за школског библиотекара (пример Економске школе у Ужицу, где је у школску библиотеку примљен професор српског језика и књижевности иако је на конкурс био пријављен виши дипломирани библиотекар). Послове школског библиотекара најчешће обављају наставници или професори који немају довољан број часова остварених у настави, а то представља један од најкрупнијих проблема школског библиотекарства.

Народна библиотека Ужице, у оквиру поверених матичних функција и у складу са *Правилником о сјалном сјручном*

усавршавању у библиотечко-информационој делатности²⁰, на сваке две године организује акредитовани стручни семинар за школске библиотекарe, а сваке године два акредитована семинара за библиотекарe јавних библиотека на које се у зависности од тематике позивају и школски библиотекари. У највећем броју случајева семинаре посећују библиотекари са положеним стручним испитом и они са дугогодишњим стажом у библиотеци и пуним радним временом. Врши се такође и редовна обука новозапослених у школским библиотекама, како на терену и у матичној библиотеци, тако и телефоном, односно мејлом. Свакако да је пожељна боља квантитативна и квалитативна понуда. Међутим, поставља се питање сврсисходности обуке и стручног усавршавања ако се има у виду да се у неким школама запослени у школској библиотеци мења сваке, а некад и у току године, и да постоји кадар који има незнатан постотак радног времена и суштински је незаинтересован за библиотеку.

Библиотеке у ужичким основним школама планирају свој рад на годишњем и месечном нивоу. Поред непосредног свакодневног рада са ученицима, наставницима и управом, сваког месеца обележавају значајне датуме, организују књижевне вечери, сусрете са писцима ужичког краја, радионице, изложбе ученичких радова, сарађују са новинарском, литерарном и ликовном секцијом. Укључене су у културне и јавне делатности школе. Школске библиотеке које имају стручан кадар учествују у организовању литерарних конкурса и сарађују са матичном Народном библиотеком Ужице низом заједничких културних и образовних програма и активности.

Закључак

Доступношћу нових информационих технологија, бројним изменама законске регулативе и стандарда у протеклих двадесет година улога библиотека и библиотекара је битно измењена. Одавно се не своди на пуко издавање књига. Ресурси школске библиотеке су темељ за квалитетно образовање. Комбинација

²⁰ Правилник о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности („Службени гласник РС”, број 18 од 26. фебруара 2013).

штампаних и дигиталних материјала, савремене опреме, функционалног простора и стручног особља омогућила би ученицима приступ знању на савремен и занимљив начин.

Ситуација је различита у сеоским и градским школама и од школе до школе. У целини, школске библиотеке у Ужицу у 2024. години показују одређени напредак у технолошком смислу и у погледу приступачности фонда. Део школа (55,55%) је извршио ревизију фонда, укупан простор је повећан, све школе поседују рачунарску опрему, а пет библиотека електронски каталог и аутоматизовано пословање. Кадар је образованији а запослени су и библиотекари са положеним стручним испитом у библиотечно-информационој делатности.

Међутим, основни проблеми попут финансирања, недовољне, односно планске набавке према предвиђеним стандардима, неактуелне грађе, недостатка предвиђених просторних целина и нестручно заступљеног кадра, остају присутни и на посредан начин се одражавају на стање у друштву. И поред позитивних помака, библиотеке града Ужица и даље су далеко од модерно опремљених и функционалних библиотека које у потпуности подржавају наставни процес и развој читалачке културе код ученика.

Литература:

1. Закон о библиотечко-информационој делатности („Службени гласник РС”, бр. 52 од 15. јула 2011, 78 од 3. августа 2021).
2. Закон о библиотечкој делатности („Службени гласник РС”, бр. 34/94).
3. Марина Митрић. *Услови рада у школским библиотекарима у Републици Србији* <https://nb.rs/wp-content/uploads/2021/09/ProstorSkolskeBibl.pdf> (преузето 5. 9. 2025).
4. Правилник о ближим условима за оснивање, почетак рада и обављање делатности основне школе („Службени гласник РС” – „Просветни гласник”, бр. 5/2019, 16/2020).
5. Правилник о изменама и допунама Правилника о ближим условима за оснивање, почетак рада и обављање делатности основне школе („Просветни гласник” бр. 16/2020).
6. Правилник о врсти стручне спреме наставника и стручних сарадника у основној школи („Службени гласник РС”, „Просветни гласник”, бр. 6/1996).
7. Правилник о изменама и допунама Правилника о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност основног образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 45/2018).
8. Правилник о инвентарисању, обради, ревизији и отпису библиотечко-информационе грађе и извора („Службени гласник РС”, бр. 47/2013).
9. Правилник о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност основног образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 72/2023).
10. Правилник о критеријумима и стандардима за финансирање установе која обавља делатност основног образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 36/15 и 72/15).
11. Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности („Службени гласник РС”, број 39/13).

12. Правилник о нормативим школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу („Просветни гласник”, бр. 4/90).
13. Правилник о нормативим школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу („Службени гласник СРС – Просветни гласник”, бр. 4/90).
14. Правилник о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности („Службени гласник РС”, број 18 од 26. фебруара 2013).
15. Упутство о ревизији и отпису библиотечке грађе („Службени гласник РС”, бр. 25/95).

Libraries in Primary Schools in the City of Užice: A Comparative Overview of 2004 and 2024

Summary: The paper explores the state of primary school libraries in Užice by comparing data from 2004 and 2024, focusing on changes in the role of libraries in the educational process, space, book collections, catalogs, computer equipment, and professional staff. Analysis of the collected data has determined that school libraries have undergone significant transformations over the past twenty years. While in 2004 the dominant part of the library collection consisted of printed materials with limited technological support, the 2024 situation is characterized by the integration of digital resources, improved infrastructural equipment, a more demanding role for librarians, and greater interaction with teachers and students. Nevertheless, challenges in the form of lack of funding and space, staff training still persist, which indicates the need for continuous investment and development of school libraries as key places for supporting education and developing students' digital competencies.

Keywords: school library, school librarian, Užice, education, book collection, library development

Примљен рукојис: 15. 7. 2025.

Исправке рукојиса: 7. 10. 2025.

Прихваћен за објављивање: 19. 11. 2025.